

„Suprasti pasaulį, kalbą ir save“

GYVENIMO KARTU PRASMĖS

Marija Aušrinė Pavilionienė

Gerbiami konferencijos dalyviai, gerbiamas Vilniaus universiteto rektorius, Mokslų akademijos prezidentė, mieli Vilniaus universiteto bibliotekos vadovai ir darbuotojai, informacinio centro darbuotojai, mieli draugai, dėkoju, kad esate konferencijoje, skirtoje Rolandui Pavilioniui atminti. Dėkoju ir už tai, kad taip nuoširdžiai konferenciją surengėte.

Dėkoju gerbiausiai Reginai Čičinskaitei, kuri Rolando prašymu į rusų kalbą išvertė jo paskutiniąją knygą. Šią knygą dovanuoju tiems, kurie nori ją skaityti.

Nebuvo lengva rengti savo pasisakymą konferencijai. Iš naujo skaičiau Rolando poezijos rinktinę „Tarp šviesos ir tamsos“, paskutiniąją knygą „Prasmė ir tapatumas, arba Kelionė į save“, įžangas vertimams, įvairius interviu. Skaitomi tekstai tarsi pažadino išėjusį žmogų, mūsų bendro gyvenimo situacijas, prisiminimus, visa tai, ką tariasi giliai savyje užrakinusi.

Rolando parašyti žodžiai gražino jį į dabartį, patvirtino tai, ką jis teigė eilėraštyje „Laiškas“: „Dabar suprantu, ką reiškia „ir žodis virto kūnu“... Nes pavirtęs žodžiu neišnykstu... Nes atkuri mane iš žodžių... Nes atkuri mane per save... Per savo kūno ir dvasios šilumą.“ Knygos „Tarp švie-

sos ir tamsos“ pradžioje Rolandas ranka man parašė: „Šitaip aš būsiu visuomet su tavim.“ Mėgindama atverti pasirinktą kalbėjimo temą, nedvejodama sakau, kad pati svarbiausia dviejų žmonių gyvenimo kartu prasmė yra abiejų sukurta dvasinė bendrystė, kuri neišnyksta net tuomet, kai vienas išeina iš gyvenimo. Rolando mintys, tam tikros jo mokslo tyrimo problemos, žmogaus samprata, individo ir minios santykis, Rolando emocijos, išgyvenimai, džiaugsmas ir kančia iki šiol yra manyje. Atmintimi visa tai galiu prikelti, tačiau sąmoningai to nedarau, nes tuomet negalėčiau gyventi dabartimi.

Mane dažnai persekioja suvokimas, kad gyvenau su labai tauria asmenybe, kad ne tik aš, bet ir kiti prarado labai talentingą, kūrybingą, jautrų ir dvasingą žmogų. Dažnai pagalvoju, jog tokio žmogaus, tokios dvasiškai turtingos asmenybės daugiau niekada nesutiksiu savo gyvenime. Todėl šiandien norėčiau, kad, jei tai įmanoma, nereikštume liūdesio dėl Rolando netekties, o šviesiai prisimintume tai, kad su Rolandu buvome kartu, kad kartu dirbome ir kūrėme, dalijomės mintimis, planais ir vizijomis. Kad kartu prikėlėme Vilniaus universitetą ir tiesėme tiltus universiteto grįžimui į Europą.

Žmogaus suvokimas, žodžio prasmės, gyvenimo prasmės, žmogaus besikeičiančio tapatumo prasmės visada buvo Rolando dėmesio centre. Šios prasmės tarsi apsėdo mane. Tai – savitas Rolando palikimas manyje. Rašydama ar viešai kalbėdama visada aptariu žmogaus savistabą ir buvimo žemėje prasmes, nes, kaip rašė Rolandas eilėraštyje „Reikšmė“, „būti sunkiau negu nebūti“. Nes būti sunku yra todėl, kad esi dvasiškai atsakinga už save. Ir ne tik už save, bet ir už išėjusįjį, nes negali išduoti dviejų žmonių sukurtos dvasinės bendrystės, nes vis dar saugai jos vientisumą, nes ta bendrystė buvo nepakartojamo grožio dalykas.

Eilėraštyje „Mylėti“ Rolandas rašė: mylėti – „atsiduoti ir dar daugiau įgyti. Naują „aš“ atrasti... Savyje kitą sutikti, kuriame ir yra tavo „aš“.

Per 37 bendro gyvenimo metus išmokome be žodžių vienas kitą pajusti ir suprasti. Vienas kitam darėme tam tikrą įtaką, mokėmės vienas iš kito. Šalia Rolando įgavau pasitikėjimą savimi, mokiausi iš jo rašyti įtaigius, drąsius tekstus.

Manau, kad padėjau Rolandui įveikti greitakalbės įprotį, kad skatinau atsisakyti moterį žeidžiančio vyriško pasitikėjimo savimi. Kad kantriai įrodinėčiau, kaip sunku moteriai derinti profesinę veiklą ir rūpesčius šeima. Kad yra svarbu žmonėms aiškinti lyčių lygybės ir moters asmenybės visuomeniniame gyvenime reikšmes.

2000-ųjų metų žurnale „Esu“ Rolandas teigė, „kad „vyrų kurtas pasaulis išsekino juos“, kad feminizmas yra „XXI amžiaus žmonijos ir visuomenės perspektyva“. Iš tiesu, lyčių lygybės, lygių galimybių ir moterų skatinimas tapti lyderėmis yra vienas esminių Europos bendrijos tikslų. Kitas esminis dviejų žmonių buvimo kartu bruožas

yra pasitikėjimas vienas kitu, dalijimasis mintimis, dvasiniais išgyvenimais.

Rolandas mėgdavo pasakoti, kaip jis, jo žodžiais tariant, „pabudo tikram gyvenimui“, kaip ėmė kurti save. Jis tarnavo sovietinėje armijoje trejus metus, patyrė karinį muštrą, stebėjo įvairių tautybių kareivius, kurie pakludavo riboto pasaulėvaizdžio vadams. Dirbdamas pašte prie Leningrado turėjo galimybę skaityti Henrio Deivido Toro, Nyčės, Šopenhauerio, Vitgenšteino kūrinius, kurie žadino ir formavo Rolandą kaip ypatingą asmenybę, kuri pasižymėjo talentu mąstyti, nuolat dirbo su savo paties suvokimu, drąsiai vadavosi iš mąstymo dogmų tironijos.

Tačiau Rolando drąsa mąstyti ir viešai kalbėti prie jo traukė ne tik intelektualinių, socialinių permainų ištroškčius žmones, bet ir telkė žmones, nusiteikusius prieš jį. Tokius žmones Rolandas savo eilėse ir straipsniuose ironiškai vadino „kūnais, pavidalais, lėlėmis, manekenais, vabalėliais, klounais, žmonėmis be veido, žmonėmis su kauke“, nes jie dėl savęs neturėjimo arba nesuvokimo yra bailūs, prisitaikantys, išduodantys ir pasipūtę. Būtent tokie žmonės sukūrė prieš Rolandą policininko pervažiavimo bylą vien todėl, kad jis išdrįso savarankiškai mąstyti, abejodamas, ar be tautos pritarimo Lietuva gali tapti NATO nare. Bylos išsprendimas ir baudos skyrimas nekaltam žmogui buvo tikra teisingumo parodija, giliai sužeidusi Rolandą. Kitas nusivylimas žmonėmis-pavidalais buvo politikų surengtas farsas tautos išrinktam Prezidentui Rolandui Paksui nuverstį. Rolandas Pavilionis stojo žeminamą žmogų ginti, nes pats buvo ta asmenybė, kuri negalėjo taikstyti su atskirų individų ar valdžios žmonių skleidžiamu melu ir neteisybėmis. Jas skaudžiai išgyveno.

Rolandas pasirinko ir ėjo savitu keliu. Tai buvo drąsios, ypatingos, genialios asmenybės kelias. Jis pirmas Sovietų Sąjungoje išspausdino straipsnį „Prabuslime iš letargo miego“, kuriame kvietė atsakyti ideologinių mokslų – marksizmo, leninizmo, ateizmo. Jo moksliniai ieškojimai, organizatoriaus ir administratoriaus gebėjimai, asmenybės patrauklumas bendraujant su studentais, akademinė bendruomenė buvo greitai pastebėti. Tačiau dauguma visai nepažino jo iš vidaus – jautraus, subtilaus, muzikalaus, dvasingo. Tapęs Filosofijos istorijos ir logikos katedros vedėju, prorektoriumi, rektoriumi jis ieškojo būdų susikalbėti su tais, kurie nėra tokie dvasingi. Jis mąstė, kaip padėti žmonėms suprasti tikrąsias žmonių bendravimo ir buvimo žemėje prasmes. Jis džiaugdavosi, jei jam pavykdavo priešiška nusiteikusius paversti draugais ar bendražygiais.

Gyvendama su Rolandu ir kartais dusdama nuo šeimos buities ir profesinės karuselės, aštriai suvokiau, kad du žmonės gali išsaugoti kokybišką dvasinę bendrystę tik būdami įdomūs vienas kitam, tik patys atsinaujindami dvasiškai ir padėdami atsinaujinti kitam.

Parama vienas kitam kopiant profesinės ir visuomeninės karjeros laiptais mums abiem buvo labai svarbi. 1987–1988 metais Rolandas praleido Paryžiuje, Algirdo Juliaus Greimo mokykloje. Niekas nematė, kiek jis įdėjo pastangų siekdamas sovietmečiu patekti į studijas Vakaruose. Konkretūs žmonės dirbtinai rentė kliūtis gabiam jaunam mokslininkui, siekiančiam dirbti laisvajame pasaulyje.

Semiotikos studijos, Greimo kūrinių vertimas tapo dar vienu ambicingu Rolando veiklos tikslu. Algirdas Greimas ir Rolan-

das puikiai sutarė, nes abu buvo gilos ir originalios asmenybės. Po Greimo ir po Rolando mirties Lietuvoje prasidėjo keistos varžybos, siekiant įrodyti, kas daugiau nuveikė skleidžiant Greimo idėjas Lietuvoje. Greimui kelią atgal į Lietuvą tikrai atvėrė Rolandas.

Paryžiuje, laisvėje, Rolandas kaip asmenybė pražydo, užsiaugino šaunius ūsus, sulieknėjo, kaip lakštingala prašneko prancūziškai.

Aš likau namuose su dviem vaikais. Tačiau, kai pasirinkau laiką vykti mokslinėms stažuotėms į JAV ir Švediją, jis buvo atsakingas už šeimą. Niekada man nepriekaištavo, kad tarsi atsisakau tradicinių moters prievolių šeimai, nes matė, kad dariau viską, jog šeimos neapleisčiau, kad jam padėčiau ir pati kaip asmenybė nesužlugčiau.

Rolando padedama Vilniaus universitete įkūriau Moterų studijų centrą, kurį kai kurie Vilniaus universiteto Senato nariai vertino skeptiškai, nes tuomet dar nesuvokė, kas yra lyčių socialinė lygybė, ir to, kad visuomenės istorijoje lyčių nelygybė buvo vyriškosios lyties dirbtinai sukurta. Stebėdamas mano veiklą, jis ištarė: „Didžiuojuos tavimi.“ Man tai buvo labai brangus ir reikšmingas įvertinimas. Rolando pritarimu galutinai išsivadavau iš moteriškosios giminės nevisavertiškumo komplekso.

Dar viena dviejų žmonių buvimo kartu prasmė yra nuolatiniai pasitarimai su šalia esančiuoju. Savo nuomonės pasitikrinimas; išpažintys, atsivėrimai po sunkios darbo dienos; dalijimasis ateities vizijomis. Arba nuoskaudų, žmonių išdavysčių aptarimas ir dvasinės ramybės ar paguodos ieškojimas. Rolandas su manimi aptarė daugelį dalykų: pakvietė į susitikimą, kad patarčiau, kokius galimus kandidatus skirti prorektoriams

(taip kolegos Saulius Vengris ir Zenonas Namavičius tapo puikiais jo bendražygiais). Tarėsi dėl Universiteto simbolikos kūrimo, būsimos bibliotekos planavimo, valgyklos steigimo, bažnyčios atkūrimo. Išėjęs iš stereotipinio vyro, sprendimų priėmėjo, vaidmens, viešai už dvasinę paramą dėkodavo man kaip žmonai. Džiaugdamosis mūsų buvimu kartu visas savo knygas skyrė man. Pradėjo imti mane į oficialius vizitus ir reikšmingas tarptautines konferencijas. Taip naikino šešėlį, kuriame turėjo gyventi stereotipinė moteris, žmona ir motina.

Rolandas buvo labai šiltas, vidinės šviesos sklaidinys žmogus, todėl jo kalbose ir rašiniuose pabrėžiamą „šviesos“ simbolį matome visur: frazę iš Biblijos apie šviesą, įtvirtintą virš įėjimo į Vilniaus universitetą; šviesą kaip žinojimo laisvę ir žmogaus buvimą; ryto šviesą kaip gamtos grožį ir žmo-

gaus asmenybės pabudimą; šviesą kaip viltį gyventi; kaip sūnaus ir jo sūnų akių šviesas.

Išėjusio iš gyvenimo žmogaus dvasinės šviesos neturėtume pamiršti. Turėtume kartais prie jos prisiliesti, kad ji nušviestų kelių kitų individų dvasiniams ieškojimams.

Esu labai dėkinga tiems akademinės bendruomenės žmonėms, kurie niekada nepamiršo Rolando indėlio į Lietuvos mokslą, Vilniaus universiteto pertvarką, prisimindavo jį kaip daugelio darbų įkvėpėją ir organizatorių.

Eilėraštyje „Nebuvimas“ Rolandas rašė: „Viskas praeina ir išnyksta. ...Naktis yra maža mirties repeticija. Su pabudimo viltimi. Kad išliktų viltis. Kad išliktų prasmė. Kad išliktų mūsų buvimo nebuvimo, nebuvimo buvimo stebuklas.“ Savo gyvenime susitikimo su ypatingu žmogumi stebuklą aš tikrai patyriau.